

ZDROJ: Sborník k semináři pořádanému Národním centrem pro rodinu, Katechetickou sekci ČBK, Sekcí pro mládež ČBK a Sekcí církevního školství ČBK.

Olomouc, 1. března 2018

Neprošlo jazykovou korekturou.

Vytištěno pro potřeby účastníků semináře.

Neprodejné.

ČLOVĚK JAKO OSOBA

Roman Cardal

1. KDO JE TO ČLOVĚK?

Kdo zodpoví tuto otázku? Odpověď patrně očekáváme od nějakého vědního oboru, jako jsou biologie, psychologie, sociologie, kulturní antropologie apod. Všem těmto dnešním vědám je vlastní tzv. metodologický naturalismus – citace. Co to znamená? Všechna podaná vysvětlení musí vycházet z empiricky doložitelných příčin – platí pro vznik (původ) člověka, pro jeho bytostnou konstituci (přirozenost), pro jeho specifické činnosti (racionální a volní činnost) a tedy i pro jejich předměty – pro poznávanou skutečnost a pro vytyčované cíle. Uzavření člověka do horizontu zkušenosti a konkrétních dějin.

2. SLEPÁ ULÍČKA EMPIRICKÉHO VÝZKUMU

Vývoj moderního myšlení nabral kurz, v němž autorita empirických věd postupně zatlačila autoritu filosofie. Díky přesunu všech kompetencí při odhalování identity člověka na empirické vědy se v rámci západní kultury začaly objevovat kolizní plochy, kterých si většina dnešních lidí stále ještě není vědom. Jeden příklad za všechny. Nemalý počet našich současníků se stále ještě nerozloučil s přesvědčením, podle něhož člověku náleží určitá nezpochybnitelná práva – např. právo na život, na svobodný rozvrh existence, na svobodné vyjadřování, sdružování, vyznání atd. Jaká tato práva jsou a z jakého důvodu jsou člověku přisuzována? Můžeme se při hlubším zamyšlení nad tímto problémem vyhnout následným otázkám?

- Je skutečně pravda, že člověku tato práva náleží, jsme schopni jejich přináležitost spolehlivě poznat? Co když se v tom mýlíme? Anebo byly tyto výsady západnímu člověku přiznány pouhým právním úkonem a otázka, zda mu náleží secundum naturam (v souladu s jeho přirozeností) je zbytečná? Viz anketa UNESCO v souvislosti s vyhlášením Všeobecné deklarace lidských práv.

- Můžeme v této oblasti dospět k nezpochybnitelným jistotám? Není trvání na nezpochybnitelných jistotách pyšným nárokem nepoučených fundamentalistů?

- Pokud tyto jistoty máme, týkají se uvedená práva všech lidí a všech dob? Jsou skutečně obecná, trans-kulturní? Existují normy správného jednání (např. respekt práv osob) společné pro všechny doby a kultury? Anebo je to myšleno tak, že tzv. základní lidská práva náleží jen západnímu člověku v určité fázi jeho dějin?

- Přísluší tato práva člověku nutně? Anebo je jejich přisuzování lidské bytosti nahodilé (ustavily se historicky v rámci nenutného vývoje západní kultury a civilizace), takže je myslitelná situace, kdy člověku nejsou tato práva přiznána bez podstatné újmy na jeho lidství?

Stojíme proto před dvěma alternativami, v nichž je pojmání lidské osoby diametrálně odlišné:

1) Pokud by zdrojem těchto práv nebylo pouze nahodilé lidské ustanovení závislé na nějakém konkrétním kulturně-historickém kontextu (právní pozitivismus), ale samotná bytostná konstituce člověka (pojetí přirozených práv), která není žádným sociálním a kulturním konstruktem, pak by měl osobní ráz existence člověka tyto důsledky:

- Povinnost bezpodmínečného respektu každého člověka – v každé době a kultuře.

- Nelegitimitnost manipulace a instrumentalizace člověka (člověk jako cíl, ne jako prostředek – viz klasické dělení druhů hodnot – bonum honestum, bonum utile, bonum delectabile – jako základ pro různé vztahování se k člověku).

- Implikace rovnosti všech lidí – instrumentalizace druhých (vztahování se k člověku podle logiky bonum utile a bonum delectabile) předpokládá nerovnost; člověk užívaný jako prostředek pro mé cíle (užitečnost, slast) je něco méně než já. Výrazem tohoto poměru je fakt, že nemohu takto využívaného druhého člověka volně akceptovat pro něj samotného, nýbrž jen jako nástroj pro dosažení mého cíle.

2) Dnešní doba se zbavila nástrojů, jimiž by výše nastíněné pojetí člověka a vztahu k němu bylo možné obhájit. Vynořily se totiž již zmíněné kolizní plochy:

a) Moderní empirická věda nedovoluje dospívat k poznatkům, o nichž by mohla s jistotou říct, že jsou pravdivé, jisté, obecně platné a nutné. Empirická podoba světa je od základu proměnná. Viz. kolaps empirismu (teorie povyšující empirický přístup do pozice modelu lidské racionality) při stanovování kritéria pravdivosti.

b) Pak je zde rovina dnes převládajícího filosofického přesvědčení – dynamická ontologie, postmoderní relativismus, multi-kulturalismus (každá doba a kultura generuje své systémy hodnot a norem). Také samotné pojetí člověka (např. jako osoby) je v této optice vždy zásadně kulturně-historicky podmíněno. Důsledek – nelze zastávat žádné pojetí nezpochybnitelných práv člověka a respekt osoby je tedy postojem toliko historicky podmíněným a jen dočasně platným. Proto se dnes na Západě vyžaduje např. respekt kultury, v níž ženy nejsou rovny mužům (nemají stejná práva), mohou být bity, nevěřící jsou lidmi druhé kategorie, odpad od víry se trestá smrtí atd. Jde přece o jiný systém hodnot a norem a moderní intelektuál už nemá žádné prostředky k prohlášení podobných postojů za nepřijatelné (musel by rehabilitovat přesvědčení o existenci objektivního dobra a zla, což se mu jeví jako „návrat do středověku“).

3. NEZBYTNOST PŘEKONÁNÍ EMPIRICKÉHO PŘÍSTUPU K ČLOVĚKU

Bio-, psycho-, socio- a kosmo-determinanty jako limitující faktory lidského jednání; Platónova II. navigace ve Fedónovi, nemožnost materialistické interpretace lidského života (důkaz svobody), žádná empirická věda nikdy neodhalí identitu člověka. Žádná empirická věda nedokáže stanovit kritéria vědeckosti. Bez dobré filosofie nelze v těchto otázkách dospět ke spolehlivě zajištěným vhledům. Nově otevřený obzor: člověk jako svobodný aktér svého života, jako občan dvou světů – neproniknutelné tajemství.

4. KONSEKVENCE DŮKAZU SVOBODY

Operativní autonomie předpokládá autonomii ontologickou – člověk je substance: bytostná originalita, původnost, neodvozenost od jiného od sebe a od všeho předchůdně jsoucího (člověk nemůže být evolučním derivátem vesmírné hmoty). Infikování křesťanského myšlení evoluční mentalitou – důsledek filosofického analfabetismu.

5. SPRÁVNÉ POJETÍ SVOBODY

Svoboda jako aktivní indeterminace vůle – schopnosti chtít; potence má však strukturu (jinak by byla zároveň a ve stejném ohledu kapacitou opaků, což je rozpor), proto je vůle (aktivní schopnost, potentia activa) finalizována dobrem. Analogické poměry panují na úrovni rozumu – je schopností myslet pravdivě. Gender ideologie mylně předpokládá, že volba různých alternativ je stejně hodnotná a že leží mimo kvalifikaci objektivní dobro-zlo, která by byla nezávislá na nás (objektivní).

6. NUTNOST IDENTIFIKACE TOHO, CO JE PRO ČLOVĚKA DOBRÉ

Sokrates: člověk jako bytost svobodná-nehotová; má se dohotovit-seberealizace. V čem nalezneme naše uskutečnění? Valorizace života (nejen žít, ale dobře žít) – jaké hodnoty se nám nabízejí, tradiční kánon hodnot a přesah člověka vůči nim (zdraví, krása, síla, moc, bohatství, sláva). Důvod přesahu: vůle je ve své činnosti podmíněna činností rozumu a akční rádius rozumu je neomezený (důkaz) – jsme otevřeni k celku skutečnosti (tj. přirozená metafyzičnost lidského myšlení), extatická povaha člověka – tendence k přesahu všeho částečného jak v linii činnosti racionální, tak v linii činnosti volní.

Platón – podobnost o jeskyni: většina lidí se honí za zdánlivými dobry (rozlišení dobra zdánlivého a skutečného), poněvadž jejich mysl není kultivovaná; co je dobré, závisí na cílech (rozlišení řízení a vedení); radix peccati est ratio – non consideratio ordinis. Co kdyby se filosofii podařilo dokázat, že existuje celek skutečnosti nejen v extenzivním smyslu, nýbrž i ve smyslu intenzivním – Skutečnost dokonalá a tedy do sebe koncentrující veškerou bytostnou pozitivitu (Absolutní Dobro)? Filosofie tímto důkazem disponuje.

7. LIDSKÁ OSOBA JE NESMRTELNÁ

Zaměřenost člověka k trvalým hodnotám (viz. celek skutečnosti v její poznatelnosti – je trvalý, nemůže nebýt) jakožto k osvojitelným kvalitám. To implikuje trvalost jejich subjektu.

8. ANTROPOLOGICKÝ DŮSLEDEK

Poslední smysl života člověka jakožto osoby je indikován zaměřením jeho specifických schopností – rozumu a vůle. Ty jsou otevřeny a dokonce přímo zaměřeny na skutečnost jako celek (extenzivně) i Skutečnost jako Celek (intenzivně – Bůh). Díky svobodě člověk stojí před alternativami dobro – zlo (v jejich mnohých podobách v situaci pozemské lidské existence) a Dobro - Zlo (v nejzazší podobě této alternativy – volba Boha jakožto zdroje veškerého dobra či volba, jíž se Bůh odmítá). Enormní důstojnost

člověka, vysoká rizikovost lidské existence – možnost věčného sebeuskutečnění aneb věčného sebe-zmaření.

Falešnost moderního pojetí autonomie člověka (Descartovo předznamenání budoucího vývoje, uzavření subjektu do sebe). Člověk se může sebe-uskutečnit jen vztahem k jinému od sebe (zákon potenciality je zákonem závislosti).

9. IDEOLÓGIE GENDER

Zcela v kontextu filosoficky nepřijatelných postojů – výlučná empirizace poznání, relativismus, odmítnutí autority filosofie, výpadek noetických a ontologických reflexí (proto neuznává existenci invariantní lidské přirozenosti), svévole při zacházení s pojmem „identity“ – jeho transcendentální výskyt je znamením, že jeho vypracování spadá do výlučné koncepce filosofie a ne nějaké partikulární vědy. Nebezpečnost této ideologie – ideje mají následky – v životě jedinců i společnosti; ideologie deformuje myšlení a chtění člověka, deformuje jeho vnitřní profil, s nímž po smrti vstupuje do věčnosti. Proto každá taková ideologie představuje smrtelné nebezpečí pro každého z nás.

Závěrečná poznámka: Každý z těchto bodů by měl být předmětem dlouhé a pečlivé filosofické analýzy. Vzhledem ke krátkému času, který je přednášejícím na této konferenci vyhrazen, to však není možné. Proto jsem se omezil jen na jejich krátkou prezentaci a předložil je jako ukazatele, které nás mohou orientovat při zkoumání této důležité otázky.